

F O A I A

pentru

MINTE, AMINA SI LITERATURA.

Nr. 11.

MERCURIU, 15. MARTIU

1854.

UNU OFERTU

(in interesului scolei agronomice).

Présusculire satru. Leptori.

Chimie.

La astăzi nu este bine, ca sănătatea sănătii nu voru însumi pe populația Române! Ce bucurie nu se va apără în liniile lui fiindu strengopotu acestor gloriști Barbati! Atunci nu se va răpi catedra de la profesorii de Venidei! — Ba căndu vede cunoscutele Lăchetă, pe în Virginia, cumă mai bine răsărită și sănătoasă viață, de cănd se vietuirea cu curatenia impecabilă de bona séma pote veni Ro- manulu la acela cogetat cu statata noastră victorie de la Războiul său antecidat de la resarirea acestei gigantice le va putea aceleia sapte în comparație cu a le jumei de acum; ca virtutea in sine i formosa, însă numai alăturaea vieții straluce ea în deplina sa marire, — „contraria juxta se posita, magis elu- cescunt.” — Privindu templele, statuile, monumen- tele, inscripțiunile și altele mari te oiepte, ce virtutea a asicea plasa de nenumerați Eroi o au in- coronat și remunerat. — Acestea totu aprind în inima Romanului osta dă urma virtutea, aceea osta pre carea tota vitregimea și cea mai aspră a tem- purilor nu au potuto sterge, de la peptul Românu. Privindu acăstea și altrele ne numerate acestora asemene, unu Romanu și numai idea ca acestea suntu Romane și ilu enca e Românu: ilu patrundu pene în renunci, aducându aminte ca ilu e strengopotu acelora, spre urmarea acestora se arinde inima lui, spre urmarea loru se atitia sulletului lui, și spre a se face loru vernicu strengopotu își îndrepta pasii. Dein îi se invatia neclatită credintia Cesarelui seu, iubire catra Patria, în armonia cu concitatianii a vietigii, și familia sa, și ferici. — Ci ca la acăstea se ajunga Româpulu, căteiului pasu este se aiba istoriile acestora sapte, și nu nu-

mai istorii seci, ci și mai simitöre, p. d. e. dra- matice, s. a. —

Bine au cunoscutu acesta altre națiuni lumini- late, pentru aceea și au faptele Romanilor în multe tipuri și formate tiparite, dein care apoi nu numai se îndulecesc și si petrecu, ci și exemple de viația virtoșă își scoțu. Numai noi Romani, carora încă de aproape și mai pe dreptate se cuvine a urmă pe stremosii nostri în virtute și în marime de susținu, numai noi numumai că în destinție constume nu avem cunoștință Romanilor adecăt în „Drame, în Tragedii, în Romane; ci neci deplina istoria Romanilor avem. — Avem fragmenturi de la resarirea acestei gigantice de la tăutini pene la tempurile lui Augustu, tradusa de insulatul Românu Damascinu Th. Bojinca, enca că juratu notariu tabulei regesici unguresci, în mijlocul luptelor națiunare, cu lauda continuându după archistratigulu eroilor naționalitatei, nemoritoriu Petru Maior, cărele a inițiatu planul renașcerii naționale Române, — intr' acăstei lupte dește lucrată, și în — prein grossa nesciunția, cu marea scadere a culturii naționale, incetata „Bălio- tez pomanească”, a lui Carcalechi de anul 1831 împreună cu altre opuri a săle indusa. — Pră pre- tuita și autorelui seu demna, lamurita și spre veninarea și returnarea giganticilor insultatorii ai romanei noastre origine, tîsuta „Ictropia decupe ăncențată Româniilor în Dacia” de Petru Maior, care este de multi numita „Istoria Romanilor”. — Ba nece „Xponika Pomâniop” de celu împreună cu Maiorul de la vîstieria muselorui și a cei Mai vestite Bibliotece Vaticane, în Roma adaptat, Martirulu naționalitate Române, Sincal, călăi de u albină diliginta din mii de autori culeșă, ce și în calendarul de Buda dela an. 1806—1810 începusa a intra, — nu se poate numi Istoria Romanilor

ca ilu dela 86 ani dupa Crestu au scrisu, si adeca numai Istoria Romaniloru dein Dacia au luerat. — Dara dorere ca nece pene astazi s'a tiparit. (?) —

Apoi tote acéstea despre u parte fiindu en stilu scientifiscu tigute, si numai pentru usuri, seriose, — despre altra parte, carapterulu Istoriei unui populu ne fiindu a se deprinde pre lenga u persóna seu altra pene la minutii: judecu ea nu retecescu in sperintia comunului aplausu, candu cu acésta carte texta din adeverate „Istoria ale vietiei celor mai vestiti Romani si Romane”, a carora saptele suntu invescute in costume estetice, éra istorirea unde s'a potutu si cuvenit u mutata cu proponere dramatica, — prein töte grautatile ee u beta carte romanésca trebue sa intempine, pene ee u data pote ajunge sa vadu lumina lumi, ca prin tr'un oceanu turbatu inotandu, la altarielu culturei prea iubitei méle natiuni, m'am apropiatu, si in tipu de ardere pentru imblandire Cuirinului nostru, in alu 31. anu alu vietii méle, adneu acestu fructu de ostenéla, amesuratu miciloru^{*)} méle puteri. — Adeveratu ea e pucinu, inse santindulu ipima sincera, cu simtiri curate cu santa intentiune, sperediu a si primitu. Mai am enea trei opuri natiunale interesante parate pentru tipu; inse a tipari u carte romanésca, nu e lucru de jocu: acea numai acela scie, carele de acestu jocu greu candu s'a apucat. Catizelosi natiunalisti prein tiparirea cartiloru s'a imortentat in meseratare; ca jubilii si ai dulcei nôstre natiuni cei mai multi inea nu sciu pretiui vistieria ce jace in carti; ei enea uni cogita ca tiparindu cine-va ver u carte, acelu capta bani! — Eara de ar sci cu ce doru si cu ce bucuria, santiesce zelosulu natiunalistu scriitoriu si celu, mai dulce repausu alu noptii, candu tota natura e liniscite in pola lui Morjeju, si, atuncea cu musele svaduinduse cumu aru potea imparasi ce-va solositoriu natiunei sele, de bona seama eei ce imbuianduse chirtescu, insusi criulu celu mai de pre urma l'ar da pe carti. Eu tînu acestu opu impreuna cu altrele doua acuma de 10 ani (de la 1829!) scrisu, multora lamen, arestatu, pre multe rogatu, la multi lamen impisatu, n'amu posutu poca unu chestigu din ilu, numai sa lu tiparéscă,

numai natiunea sa se folosésea cu ilu, destulu de remuneratu, si mangaétu m'asi si tienutu. — Inse blâstamele: icea avaritia, colo cosmopolititia, deinceolo nepasarea, mai incolo principii retecite si altre stricatore meteceppe in totu locul mi au inchisu calea, si pene acumu nu amu potutu strebate la meta dorita. —

In catu i pentru modru scriierei, de óra ce enca statorita nece gramatica, nece ortografia avemu, eu amu scrisu cumu mi s'a vediutu mai bine, — apoi cititoriu enca si facea datorintia; ca: pene candu limba matematica apriatitate si detiermuritate nu va ave, — pre carea totusi dora cand-va o vorn afla omenii, — pene atunci spre deplina chiarisicare si apiere a proposelor oiepturi, toemai asia se pretinde ordinuitorea potintia si donulu intelegeri (conceptus) cititorului, precumu scriitorului potintia de asi potea apriatu esprime ideile sele. Apoi, si asia destula, astenéla consta pre unu scriitoriu romanu mai totu, alu treile cuventu ee e in usulu comunu, inecandui delicatebul organu romanu en óre ce putore de chiachile (quisquilia)^{*)} barbare. — D'in care causa marginirea mea au foștu din carte mea, in catu leam u cunoscetu, töte cuvintele straine a, le inchiinde a sara, — dreptu care capritiu ori egym, mar judica cine-va, sunu plecotu a rabda numai se sciu ea amu scrisu, prea iubitei méle natiuni u carte curata Romana! —

In Siria (Világos), in 30. Reptiuni 1839.

Ioane Munteanu, parocu rom. in Siria.

VI. ORATIU COCLE

(in Anulu citati Romei 246).

Dupa alungarea Regiloru din Roma si intruderea constitutiuniei, Tarchiqéni töte medilocele le cercara spre a se potea éra viri pe tronul Romei, mai prin corumperi inlaintru statului cercand a produce rescole contra gubernului, mai preincerarea ajutoriului de la inimici Romei. Dupa mai multe incercari sara rezultat, se dugera la Porsena carole domnul atuncea Ciprian, celu mai puternicul Romanu intre populli Etruscesci; si'l refleptera catu de periculosu lucru ar si pentru toti Regii,

^{*)} Mica diu, cami cunoscet neajungerile; dra cei ce le daju a mie nomi „aldule” — „ara, pre, dove, Absolutu”, sau ca gaj, eslatante opuri toro, jura, pe altorulu, patignoi.

^{*)} Cuicuile se dicea la Romanii semitieile ce populari de povesti la programe in curse.

Hajinea in Anticele Romaniloru.

déca fiacare Populu, dupa exemplulu Romei, fara de a si pedepsiti, isi depone si 'si alunga pre Regele seu." — De frica dara, ca aplecarea spre Revolutiune se va sparge mai departe, si si lui ii va fi pericolosa, se detiermuri Porsena a pedepsi Roma si apoi pe Tarchiniu alu repune in tronu. — Deci veni eu u armata mare, si ocpa montele Ianiculu, dela carele angusta ponte de lemn „sublieu" peste Tiberu ducea in citate. Terénii de frica refugira in citate si senatulu lingusia Populului cu tota plesa de prerogative, si cu stergerea dajdei publice, numai ca nu eumva de frica se fie tradatori nouei constitutiuni, si se primesca éra Rege.

Candu mica céta, carea era tramisa a obserba armata etruscica, vediu pre inimici a se rapedi pe Ianiculu in deosu, intinse fuga, si nece pontea — acestu atuncea asia ponderosu pasu — voea a mai apera. — Si aicea unu insu fu susfetul a mai multe mii, eroiulu Oratiu Coele. Ilu pe fugatori ii retenea cu potéra, si ii jura pre toti Deii a resista. „Ce vo va folosi fuga," dicea ilu, „déca relasati inimicului Pontea acésta ea sa ya pôta persecuta? Déca asta ii pasulu acestu liberu, atuncea nemedilocitu in urma vostra voru intra in citate. Frangeti dara si spargeti — roguve — cu feru si cu focu, seu cumu numai poteti acesta ponte, — pene atuncea eu aicea in fronte, voi impedica trécerea." — Inse ii toti se retraseră de pe ponte, si intre atatea spate intórsese catra inimici, numai peptulu lui Oratiu ilu vedu inimicie catra ii opusu, paratu pre toti ai intempina. Numai enea pre duoi alti ii retinu rusinea lenga ilu iuderetru. Si acestia trei insi voescu a iuchiude calea de pe ponte, unei armate intregi. Si pene ce dedesuptu si in napoea loru columnele pontei se taie, acesti trei insi opneu atacelorui intregei inimice armate scuturile séle si spedele loru falsaeu eu turbare contra maninei prepotintia. Dupa incordata luptare de mai multe óre, se taéra columnele pontei, si romani rechiamau pre zelosii loru luptatori Eroi; inse numai ei duoi se intorsera, éra Oratiu singuru starea pre leganatorea grinda ee mai susta, si calumnia pre inimici nomindui apusi sierbi regesci, si de infrosciatele lui elipe frontasi etrusci era ea incremeniti. Cautau unulu la altrulu; pene ee rusinea ii misica spre unu nouu atacu, si eu u infioratore strigare resbelica, rapedeu dein tota partile sageti asupra unicului inimic. Ilu tota le infronta cu scutulu seu, si tenea de unu pasu bona pontea

ocupata. Deja era in periculu a si surupatu deosu, inise de odata, careasitul rompandei ponti, si resuinetul de bucuria a deincóce statorilor Romani, opri lupta. „Sante Deu alu rivurilor!" striga Oratiu, „primésce acéste arme si pre luptatoriulu, in valuri favoritóre!" — Si asia sari cu töte armele séle in Tiberu. Nevatainatu inota ilu, prein gruidina sagetiloru de inimici asupra i rapedite, dein cõce la ai sei, eari cu simtimentale curvinte multiamindui, eu inoutite donuri ilu donuira. —

Б О Г Д А Н ВВД.

Новель історікъ.

(Брмаре.)

Ко тоате давнеле че ав сферіг дн ісгъ реселъ, Bordan с'аў тъпгъет въ днкеіереа впє лягътвръ къ ачеле доъ статвръ, ва фаворіса аз съя план прімітів de a статорніч пентръ вітторъ сбorta патриєл, ші днпрезъ къ алеадї съя о форма оваріеръ пштернікъ дн вонтра днкълкъре Герчілор. Дрент ачееа, ез ад пропис Папеи о Крвчіадъ, днсърчільндзе а кондъче твстреле арміи дн Траціа. Нана, кареле за ісгъ окacion ав апредвіт валореа ші еірсінда азі Bordan, аз твстрат пе Сіріемьнд къ п'аё вонляврат пріп днсодіреа са къ Елісавега мал стрънде а лага по Bordan кътъръ інтересъзъ апвевзъ, ші тот одать ав трішес вп делегат за Сіріемьнд ка, днпрезъ къ трімешій Бугаріе ші аз Молдовеи съ се регласе астъ квестіе а Крвчіаді. Конгресъ, че с'аў цілт днтръ ачеста п'аё автъ реслатата допіт, къчі фіекаре парте авеа але еі насніче грэвтъді ші інтересъръ, фъръ а аміні къ дн впіре съя търіа, днкът ші Bordan, днпъ атьте черкърі ші цврінде аз ръмас пъръсіт дн а азі пропріе пштере.

Дн епоха пе кънд днченп з се днтемеа дн Константантинополі пштереа Огомаъ, азта асемене ез, маи de тълт днфлореа дн Ташрідъ (Кримъ) съя днастія Татаръ а Герейлор. Степан чел таре се азла дн реадіе впъти ші персональ прієтєніе къ чел мал таре аз дор Хан Менглі-Герей; пріпц днделенц ші вравъ. Днесь, ажвгыпд за вътънєде, тънеле челе дъпчеде але азі Менглі-Герей, пе ші пштваа дн фръб орделе варкаре але Татарілор, каріл din оштені че ерах мал пainte, префъкъндзе дн ванда de ході, днченпъ а днкъка Молдова, а о нрда ші а траце дн складе таре

пътмер de локвіторій. Жи каре de трої аж цара аж пътміт доъ асемене жикъякърі din партеа Татарілор. Жи ачеа din ыртъ жпрѣттере, Bordan аж жикърътѣ ла талъ Niergralѣ а лор пътърбосе чете, де прѣзі піи склавъ жикървате, din каре тълді с'аж жикат, ші аж ычіс кіар не Харчік Бітікерел, філлі Xanзагі.

Къ тóте ачесте евеніменте фатале, Bordan пз пердѣ жикрепедереа са жи D-зеѣ нептръ тънгіреа патріеї, ші аж кънат зп алеат коредіціонар жи персона тарелѣ пріпuz de Москва Васілі-Івановіч, кътъ каре пріп Полонія трімесъ амбасадор. Deni депрѣтареа ші жикъліріе жи каре се афла атвиче ачел Monарх къ дітва ші къ opdinga teotonікѣ, пзл ыртъ de a жикріде жндатъ лаъ Богдан о тънъ de ажктор, дар ачест пасъ фз болодіторіг таъ тързіж нептръ Петрг-Раренш фрателе лаъ Богдан, не кареле Царзя Васіліе лаъ спріжініт пріп інфламенія са.

Фъръ піч зп раземъ стрънѣ, ші кътъ de ачтє вальзі фрѣтънбосе, Bordan, ка зп жикълент пътіторіз, п'аж тънат васва жикоптра кътълѣй, че ш'аж амітат de зиселе челе жикъленте, каре нептріторіз съѣ търінте лаъ лъсат пріп тестаментъ політик, де а пз се ръзъта жи ажкторіз венінілор съѣ Крештін, че ераш de патімі ші de інтириз din пъзітъръ деснірацї.

Спре а'ші асігъра пачеа din партеа Търчілор, тріствѣторі асвира челор жигъл пътмер але Европей, не аж кърова троп се свіце Селім Сълтанъ, жикересъторіз ші атвідіос, Bordan лаъ трімес ла 1513 о амбасадъ къ дарві, каре епохъ ші евенімент Търчії пътъръ ка жичепѣтъ Съзеренітъде лор асвира Moldoveї. De ші тълте акте дипломатиче, трактате ші ресвѣлврі кіар къ Търчія фъкъте, търтъріссѣкъ таъ жикелнітъ indenendengia ачестеї дірі de опі че жикріріе стрънѣ.

Deni din епоха традіментълѣ лаъ Тріфаіа жи Moldova ші а філіреї сале din четатеа Ліов, таъ пімік пз се аззіа de джнесъ, тотъші спірітъл съѣ чел жикрепрінсъторіз ші тънос жи поъ врзірі, пз аж секат жи пелкъраре. Жи, къ а лаъ планѣ аж фост певоіт а скимба ші скена жикрірілор сале, къчі жи Полонія, зnde се ректоноект спірітъл съѣ пластиънрет жи тървѣзаре, не таъ афънд жикреторі, са се възъ певоіт а со стръмъта жи

Болгаріеа ші жи Трансілаваніа къ а са партідъ, комінсь de зп пътмер de пемблъцътіді, Мэнтені ші Moldoveni, de каре пептръ даъна Патріеї, ші къл а лор ачесте дірі пічі одатъ п'аж авут лінєъ, ші аста маъ къ саътъ се стрънѣа din відіоса констітъціе, каре ка жи Полонія, жикрѣтъшіа пе фіекаре воєріз de дрітъ а пътреа ажкпде ла скавпъя Dominei. Мънат дескрире о парте de а са амвідіе, жи каре п'аж редінеа пічі о недекъ, ші стрімторат de даторічій съї, с'аж възът певоіт а черка тóте модэрілє de а скъпа din асемене посідіе. Възъп-д'шій лисъ ші ачел жикърънате фрецеріле сале пънъ аж зрсіте, пз лаъ ръмас алта декът а се съвтраце din ачесте греятъці пріп o ренеде docіре de пе театръл лаътіе, дгньъ каре de аї съї парті-зані формалъ с'аж жикрѣтъшіа, спре тълдътъреа Гъверназі, че жи пътреа трактатъл ера жндаторіт ал прівігіа, лисъ къ адъока жикрістаре а крідіторілор съї. Пердереа пеантентать а ачестѣ omѣ de пе скена політикъ, аж фъкът о сенса-діе жикетътіре таъ алес жи Moldova, зnde еа авеа жикінсе філіріле зпелтірілор сале. Bordan, скъпънд de зп трѣдѣторіз че пз ажкпсе жикъ аші лаъ тълдъміта жи пропордія крітенълѣ съѣ, жи лініонте таъ таре аж ыртъ а се жикелетпічі къ тълдъріле din пъзітъръ, дінтігоре а віндека съ-ферінгелे трактате але попорълѣ, кареле се deds єрла але сале начініе остееле. Жи се тълте фатілій Moldovene, побіліе ші сътепе, таъ алес ачеле din цара de жос ші de пе жерміріле търіе Negre, плащіеа жикріле зпелтіріле ръпіте de Тътарі, ал въ-рѣя пътъръ се свеа п'я ла 60,000 съфлете. Жи ачеа епохъ de долів пъвлік, клеръл цуреї ші то-настіріле жикавціте, кредінчосе жикліт кетърі ші а воінде Фіндаторілор, аж практикат зиселе Мъптвігорълѣ:

„Ат фльтьозіт, ші міаџі dat de ам тълккат: жи сътішошатам, ші міаџі dat de ам вът: стрій ам фост, ші міаџі пріміт. Гол ші міаџі жикрълаг: волнав ам фост, ші міаџі черчетат пре mine: жи-тимпідъ ам фост ші аж веніт ла mine.“

(Ва зрма.)